ТЕРМИЗ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA’LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

Илмий-инновацион журнал

Jurnal OAK Rayosatining 2022-yil 30-sentabrdagi 325/6-son qarori bilan filologiya fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan

2021-yildan buyon nashr etiladi

2025/ № 4. 3-4

Termiz – 2025

Muassis:
Termiz davlat universiteti

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2020-yil 19-oktyabrda 1122 raqami bilan ro‘yxatga olingan. Matnlarda foydalanilgan misol, ko‘chirma va ma’lumotlar aniqligi uchun mualliflar javobgardir. Jurnaldan ko‘chirib bosilganda manba qayd etilishi shart.

Bosishga ruxsat etildi: 28.12.2025
Qog‘oz bichimi: 70x85
Bosma tabog‘i: 5.94
Ofset bosma. Ofset qog‘ozi
Adadi: 100
Bahosi kelishilgan narxda
Buyurtma: 155-son

«TerDU bosmaxonasi»da chop etildi
Termiz shahri, Barkamol avlod ko‘chasi, 43-uy

Tahririyat manzili:
190111, Termiz shahri,
Barkamol avlod ko‘chasi, 43.
Telefon: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Rasmiy sayt:
https://journaltersu.uz

BOSH MUHARRIR:
Abduqodir TOSHQULOV,
iqtisod fanlari doktori, professor

TAHRIR HAY’ATI:

Bekpo‘lat Umurqulov, filologiya fanlari doktori, professor (bosh muharrir o‘rinbosari)
Shoxista Maxmaraimova, filologiya fanlari doktori, professor (mas’ul muharrir)
O‘ral Xoliyorov, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O‘zbekiston)
Olmos Ulviy Binnatova, f.f.d., professor (Ozarbayjon)
Karl Rayxl, f.f.d., professor (Germaniya)
Vali Savash yelok, f.f.d., professor (Turkiya)
Dorota Silviya, f.f.f.d. (PhD), dotsent (Polsha)
Muslihiddin Muhiddinov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Ibodulla Mirzayev, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Abdi Mamatov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Suyun Karimov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Muhammadxon Hakimov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Nafas Shodmonov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Dilmurod Quronov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Murodqosim Abdiyev, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Baxtiyor Mengliyev, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Normat Yo‘ldoshev, f.f.d., dotsent (O‘zbekiston)
Baxtiyor Xolmuxamedov, f.f.d., dotsent (O‘zbekiston)
Bobonazar Murtazayev, f.f.n., dotsent (O‘zbekiston)
Asqar Eshmo‘minov, f.f.d., dotsent (O‘zbekiston)
Obidjon Shofiyev, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O‘zbekiston)
Zafar Umurqulov, f.f.f.d., dotsent, (PhD) (O‘zbekiston)
Nurali Amonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Hakim Ahmedov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Abdulla Xudoyqulov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Ahad Shukurov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Eshnazar Jabborov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Abdumurod Arslonov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Sirojiddin Turdimurodov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Umida Raximova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Gulchehra Begmatova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Nargis Qurbonazarova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Muyassar Xolova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Shoira Omonturdiyeva, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Sherzod Turdiqulov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Alibek Omonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Humayun Nadim Muhammad, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)

Texnik muharrir: Bahodir To‘raliyev

Учредитель:
Термезский государственный университет

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

НАУЧНО-ИННОВАЦИОННЫЙ ЖУРНАЛ

Зарегистрировано Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан от 19 октября 2020 года под номером 1122.

Авторы несут ответственность за точность приведенных в текстах примеров, отрывков и данных. Необходимо указывать источник при копировании из журнала.

Разрешено к печати: 28.10.2025
Размер бумаги; 70x85
Печатный лист: 5.94
Офсетная печать: Офсетная бумага
Тираж: 100. Цена договорная
Заказ: 155

Печатано в «Типографии ТерГУ»
ул. Баркамол авлод 43, г. Термез

Адрес редакции:
190111, г.Термез, ул. Баркамол авлод, 43.
Телефон: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Официальный сайт:
www.philologicalresearch.uz

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
Абдукадир ТАШКУЛОВ, доктор экономических наук, профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Бекпулат Умуркулов, доктор филологических наук, профессор (зам. главного редактора)
Шохиста Махмараимова, доктор филологических наук, профессор (ответственный редактор)
Урал Холияров, ф.ф.ф.д. (PhD), доцент (Узбекистан)
Олмос Улвий Биннатова, д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Карл Райхл, д.ф.н., профессор (Германия)
Вали Саваш Елок, д.ф.н., профессор (Турция)
Дорота Сильвия, PhD, доцент (Польша)
Муслихиддин Мухиддинов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Ибодулла Мирзаев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Абди Маматов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Суюн Каримов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мухаммадхон Хакимов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нафас Шодмонов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дилмурод Куронов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мурадкасим Абдиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Бахтиёр Менглиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нормат Юлдашев, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бахтиёр Холмухамедов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бобоназар Муртазаев, к.ф.н., доцент (Узбекистан)
Аскар Эшмуминов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Обиджон Шофиев, д.ф.ф.н. (PhD), доцент (Узбекистан)
Зафар Умуркулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Нурали Амонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хаким Ахмедов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Абдулла Худайкулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Ахад Шукуров, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Эшназар Джаббаров, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Абдумурод Арслонов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Сирожиддин Турдимуродов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Умида Рахимова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Гульчехра Бегматова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Наргис Курбаназарова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Муяссар Холова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Шаира Амонтурдиева, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Шерзад Турдикулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Алибек Омонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хумаюн Надим Мухаммад, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Технический редактор: Баходир Туралиев

Institutor:
Termez State University

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

SCIENTIFIC-INNOVATIONAL JOURNAL

Registered by the Agency for Information and Mass Communications under the President's Administration of the of the Republic of Uzbekistan on October 19, 2020 under number 1122.

The authors are responsible for the accuracy of the examples, passages and data provided in the texts. The source must be specified when copying from the journal.

Approved for printing: 28.10.2025
Size of the paper: 70x85
Printed sheet: 5.94. Offset printing.
Offset paper. Circulation: 100
Price is negotiable
Order: 155. Printed at the «Printing House of the TerSU»
43, Barkamol avlod str. Termez city.

Address of Editorial Office:
190111, Barkamol avlod str., 43,
Termez city.
Phone: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Official website:
www.philologicalresearch.uz

EDITOR IN-CHIEF:
Abdukodir TASHKULOV, doctor of economic sciences, professor

EDITORIAL BOARD:

Bekpulat Umurkulov, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (deputy chief editor)
Shohista Makhmaraimova, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (editor-in-chief)
Ural Kholiyorov, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Olmos Ulviy Binnatova, doct.of philol. sciences, professor (Azerbaijan)
Karl Rayxl, doct.of philol. sciences, professor (Germany)
Vali Salvash Elok, doct. of philol. sciences, professor (Turkey)
Dorota Silvia, PhD, associate professor (Poland)
Muslihiddin Mukhiddinov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Ibodulla Mirzaev, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Abdi Mmatov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Suyun Karimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muhammadkhon Khakimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Nafas Shodmonov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Dilmurod Kuronov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muradkasim Abdiyev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Mengliev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Normat Yuldashev, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Kholmukhamedov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bobonazar Murtazaev, cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Askar Eshmuminov, doct.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Obidjon Shofiev, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Zafar Umurkulov, PhD (Uzbekistan)
Nurali Amonturdiev, PhD (Uzbekistan)
Hakim Akhmedov, PhD (Uzbekistan)
Abdulla Khudaykulov, PhD (Uzbekistan)
Ahad Shukurov, PhD (Uzbekistan)
Eshnazar Jabbarov, PhD (Uzbekistan)
Abdumurod Arslonov, PhD (Uzbekistan)
Sirojiddin Turdimurodov, PhD (Uzbekistan)
Umida Rakhimova, PhD (Uzbekistan)
Gulchekhra Begmatova, PhD (Uzbekistan)
Nargis Kurbanazarova, PhD (Uzbekistan)
Muyassar Kholova, PhD (Uzbekistan)
Shoira Omonturdiyeva, PhD (Uzbekistan)
Sherzod Turdikulov, PhD (Uzbekistan)
Alibek Omonturdiev, PhD (Uzbekistan)
Humayun Nadim Muhammad, PhD (Uzbekistan)

Technical editor: Bakhodir Turaliyev

МУНДАРИЖА

TILSHUNOSLIK

UMURQULOV BEKPO‘LAT
Badiiy nutq va uning shakllanish asoslari 7

IBRAGIMOV YULDASH MATKARIMOVICH
Qoraqalpog‘iston o‘zbek shevalari leksikasi tadqiqi masalasi 13

ШАРИФ ЁКУБОВ
Девони Фоний ғазалларидаги Бесутун атамасининг таҳлили 13

SHUKUROV RAHMATILLO
Qadimgi davr manbalarida Farg‘ona vodiysi toponimiyasi tahlili 19

AHMEDOV HAKIM YARASHEVICH
Xalq dostonlarida frazeologik birliklarning uslubiy tavsifi 23

AMONTURDIYEV NURALI RASHIDOVICH
O‘zbek tili etnografizmlar tizimida motivlashuv masalasi 26

ISMOILOV XURMATILLO TO‘LQINJON O‘G‘LI
Paralingvistik haqoratlar va ularni verballashtirish masalasiga doir 30

USMONOVA SHAHODAT
Publitsistik matn tarjimasida pragmatik modulyatsiya va semantik uyg‘unlik 35

RAXIMOVA UMIDA DJUMAYEVNA
Hamid Olimjon ijodida qofiyaning o‘rni 39

UMIROVA SVETLANA
Mualliflik korpusining amaliy qo‘llanilish sohalari 42

TURDIMURODOV SIROJIDDIN
Evfemik maqollar badiiylik va milliylikni kuchaytiruvchi vosita sifatida 45

TURAKULOVA UMIDAXON ANVAROVNA
Erkin o‘xshatishlarda lingvomadaniy xususiyatlarning aks etishi (Tohir Malik qissalari misolida) 48

SAATOVA SURAYYO ISMAILOVNA
Ijtimoiy tarmoq lisoniy shaxsining voqelanishi 52

РАДЖАПОВА НАТАЛЬЯ БАЗАРОВНА
Отражение и формирование: роль гендерных терминов
в восприятии материнства в современном обществе 55

SARBAROVA DILNOZA NOSIRJON QIZI
Sifatlarning badiiy matndagi funksional-stilistik o‘rni 59

XUSANOVA ZUXRA
AQSH va O‘zbekiston ijtimoiy-siyosiy matbuot matnlarida lingvopragmatik strategiyalar:
leksik-uslubiy xosliklar va ta’sirchan til vositalari 62

QURBONOV AKMALJON TAVAKALJON O‘G‘LI
Hid bilish sezgisiga oid til birliklari semantikasi 65

SUYAROVA NARGIZA YULDOSHEVNA
Metaforalarning nasriy asarlardagi tasviriy va ekspressiv imkoniyatlar 68

МУНДАРИЖА

SOBIROVA GULSHANA FAXRIDDINOVNA
O‘zbek tilida haqoratli leksika: korpus lingvistikasi asosida tahlil va bazaviy resurs yaratish 70

JUMAYEVA DILAFRO‘Z ORIFJON QIZI
«Kuntug‘mish» dostoni frazeologizmlarining semantik-statistik tahlili 75

ISLOMOV SARDOR SANJAROVICH
O‘zbek tilining onomastik sathi haqida 79

RAHMATULLOYEV AHTAM A’ZAM O‘G‘LI
Fors tilidagi ot so‘z turkumi borasida rus tilshunoslarining qarashlari 82

OMANOV SHUHRAT G‘ANIYEVICH
Nemis tilidagi “Eigentlich” modal partikelining so‘roq gaplardagi semantik imkoniyatlari hamda tarjima xususiyatlari 84

GAFUROVA NIGORA SA’DULLAYEVNA
Nonverbal means in virtual texts 87

XOLMUXAMEDOV B.F.
Mualliflik leksikografiyasining rivojlanishi va taraqqiyot yo‘li 90

TO‘RAYEVA ZARRINA ABDIMUROT QIZI
O‘zbek onlayn media sarlavhalarida klikbeyt 93

ADABIYOTSHUNOSLIK

DAVRONOVA MAHFUZA ISROILOVNA
Xalq og‘zaki ijodidagi maqollarda ayol konsepti 96

ARSLONV ABDIMUROD KAROMATOVICH
Nurboy Jabborovning adabiy-matnshunoslik merosi: ilmiy maktab, metodologiya va amaliy natijalar… 99

SAIDOVA MUHABBATXON SHUKRULLAYEVNA
Shukur Xolmirzayev asarlarida folklor motivlari va ularning estetik funksiyasi… 102

BARZIYEV OYBEK XABIBULLAYEVICH
Pisandiy va Haziniy ijodida Andijon zilzilasining nazmiy bayoni 106

SULTANOVA RAISA XAYRULLAYEVNA
«Ra’no va Zebo» dostonida Xiromiy badiiy mahorati… 108

BO‘RIYEVA MARVARID HAMDAMJON QIZI
«Javr-u zulmung garchi o‘lmaklik nishonidur manga…» 112

QOSIMOV ANVAR
Kuper ijodida indeys va o‘zbek nasrida milliy qahramon obrazlari… 116

ADABIY TAQRIZ

ҚУРОНОВ ДИЛМУРОД
“Меҳробдан чаён”нинг учинчи нашри ҳақида 119

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, ta'lim. 2025; 11-12
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

XALQ DOSTONLARIDA FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING USLUBIY TAVSIFI

Ahmedov Hakim Yarashevich,
Termiz davlat universiteti,
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori

Jahon tilshunosligada frazemalarning uslubiy tavsifi muammosi hozirgi kunga qadar bir xil yechimga ega bo'lganicha yo'q. Bu masala o'zbek tilshunosligida ham maxsus o'rganilmagan. Hozirgacha lug'atlarda berilayotgan frazemalar uchun uslubiy havolalar qo'yishning yagona tamoyillari ham ishlab chiqilmagan, o'zbek tilidagi frazemalarni uslubiy tavsiflash mezonlari ham aniqlanmagan[1].

Frazeologik birliklarning uslubiy tarmoqlanish masalalarini o'rganish til strukturasini chuqurriroq tushunish uchun xizmat qilib qolmay ta'lim sohasidan tashqari leksikografik va frazeografik amaliyot uchun ham muhim ahamiyat kasb etadi. O'zbek tilshunosligida frazemalarning uslubiy funksiyalari, ularning so'z, birikma va gaplar bilan semantik hamda uslubiy munosabati, iboralarning qo'llanish darajasi kabi qator masalalar ham o'zining tugal, asosli yechimiga ega bo'lmaganligi bugungda bu sohada qator tadqiqotlar amalga oshirilishini taqozo etadi. Frazemalardan badiiy, publitsistik va og'zaki so'zlashuv nutqida ijodiy foydalanish masalalari, yuqorida ta'kidlanganidek, faqat muayyan yozuvchi yoki badiiy asar tili misolida o'rganilgan, xolos.

O'zbek tilshunosligida badiiy matnlarda frazeologizmlarning qo'llanilishiga doir mukammal ilmiy – nazariy tadqiqot ishi bo'lmasada, ammo keyingi yillarda amalga oshirilgan bir qancha nomzodlik va doktorlik dissertatsiyalarida bu masalaga jiddiy to'xtalingan. Ana shunday tadqiqotlardan biri B.Yoldoshevning "Hozirgi o'zbek adabiy tilida frazeologik birliklarning funksional – uslubiy xususiyatlari" deb nomlangan doktorlik dissertatsiyasidir. Mazkur ishda badiiy matnlarda keltirilgan turli frazeologizmlarning funksional hamda uslubiy jihatlariga alohida **e'tibor** qaratilgan. Olim o'z tadqiqotida frazeologizmlarning ma'nosida ikkita qism mavjud ekanligiga alohida to'xtaladi va uni tahlilai bilan dalillaydi.

1) ekspressiv baho bo'yog'i;

2) funksional – uslubiy bo'yoq.

Frazeologizmlarning ekspressiv baho bo'yog'ida ma'no nozikliklari yuklanishini alohida ta'kidlanib. Bu xususiyat tarkibida emotsionallik va ekspressivlik asosiy omil ekanligini, emotsionallik frazeologizmlarning turli xil his – tuyg'ularini, shaxs va predmetlarga nisbatan sub'ektiv munosabatlarni ifodalasa, ekspressivlik nutqning ta'sirchanlik xususiyati hisoblanishini izohlab o'tgan. Bundan tashqari olim o'z ishida badiiy matnlarda frazeologizmlardan uslubiy maqsadda ijodiy foydalanish usullari to'g'risida ham to'xtalgan. Bunda individual – muallif o'z usullari bo'yicha frazeologizmlardan foydalanganda, bu birliklarning o'zgarishiga sabab bo'lishini ham tahlil etadi. Frazeologik birliklarni biz tahlil qilish jarayonida ko'pincha uninig uslubiy formasiga emas matndagi ma'no ottenkasiga e'tiborimizni qaratamiz va shu qismlarini tahlilash bilan cheklanamiz. Tilimizdagi ko'pgina frazeologik birliklar uchun ekspressiv - emotsional bo'yoqdorlik ajralmas xususiyat hisoblanadi, shu bilan birga, iboralarning asosiy qismi uslubiy jihatdan neytral munosabatni hosil qiladi. Chunki ibora yordamida u yoki bu predmet va hodisa nomlanibgina qolmasdan, o'sha predmet yoki hodisaga, shaxsga so'zlovchining ekspressiv munosabati xam ifodalanadi. Umuman olganda frazeologik birliklarning ma'no tuzilishi so'zninkiga nisbatan ancha murakkab, chunki frazemalarning ma'no munosabatlari bilan uning komponent tarkibi o'rtasida katta uzilish, nomuvofiqlik bor. G'arb va sharq tilshunoslari orasida ham frazeologik norma masalasi, frazeologik birliklarni tahlil qilish va tushunish borasida ko'pgina munozarali munosabatlar mavjudki bu jarayon haligacha davom etib kelmoqda. Frazemalar so'zlardan farqli holda reallikdagi muayyan voqea-hodisani faqat ifodalash, nomlash uchun emas, shu bilan birga, unga nisbatan modal munosabatni ifodalash maqsadida yuzaga keladi. Tildagi iboralarning asosiy qismi semantik jihatdan insonga, uning biror xatti-harakatini izohlashga qaratilgan: ular insonning fizik, psixologik, axloqiy-estetik, intellektual xususiyatlarini baholaydi, insonning ijtimoiy holatini, kasbi-

[1] Yo'ldoshev B. Frazeologik uslubiyat asoslari. - Samarqand, 1999. – 185 b.

ni, yoshini, hayotiy tajribasini, qarindoshlik aloqalarini xarakterlaydi. Ana shunday tavsilotlar asosida frazeologik birliklarning uslubiy munosabatlari shakillanadi. Ayniqsa, xalq dostonlari tiliga oid frazeologik birliklarni uslubiy jihatdan tasnif qilishda ikkita asosiy mezonga to‘xtalish zarur. Iboralarning uslubiy ma‘nosi va ularning komponentlari o‘rtasidagi munosabati. Ko‘pchilikka ma‘lumki o‘zbek tilshunosligida frazemalarni komponent tahlili qilish metodi ommalashgan, ammo frazeologik birliklarni uslubiy jihatdan tahlil qilishga ko‘pincha ahamiyat bermaymiz. Frazeologik birliklarni uslubiy jihatdan ajratish mezonlari, o‘zbek frazeologiyasining asosiy uslubiy qatlamlarini belgilash bilan bir qatorda frazemalar sinonimyasi va ularning uslubiy tarmoqlanishini ham shakillantirishga amaliy xizmat qiladi.

Frazeologik birliklarni uslubiy jihatdan tahlil qilishda va umuman so‘zning semantik strukturasini o‘rganishga qaratilgan ishlarda konnotatsiyalik jarayoniga alohida e‘tibor berishimiz zarur. Konnotatsiyalik jarayoni ikkita asosiy turga bo‘linadi: Ta’kidlash lozimki, zamonaviy tilshunoslik frazeologiyani ikki yo‘nalishda tadqiq qiladi. Idioma frazeologizmlar, frazeologik birikmalar va barqaror jumlalar (maqol va matallar, gapga teng boshqa frazeologizmlar) o‘rtasidagi muayyan tafovutlarga qarab ko‘plab tilshunos olimlar tomonidan frazeologiyani 2 xil: tor va keng ma’noda tushunadilar. Frazeologik birliklarni keng ma’noda tushunilganda, frazeologiya doirasiga maqol va matallar, folklor tiliga xos barqaror jumlalar, muloqot shakllari (salomlashish, xayrlashish jumlalari) ham kiritiladi. Tor ma’noda esa faqat ko‘chma ma’noda qo‘llangan turg‘un birikmalar nazarda tutiladi. Umuman olganda frazeologiyani keng ma’noda tushunish masalasi bugungacha munozarali bo‘lib qolmoqda. Muammoni keng va tor talqin qilishdan qat’iy nazar: har ikki yo‘nalishdagi tadqiqotlar ushbu fan oldida turgan masalalarni chetlab o‘tolmaydi: frazeologik tarkibning izchilligini aniqlash va shu munosabat bilan frazeologizmning o‘ziga xos xususiyatlarini o‘rganish; frazeologizmlar omonimiyasi, sinonimiyasi, antonimiyasi, polisemiyasi va variantdorligini tavsiflash; frazeologizmlar tarkibida qo‘llanuvchi so‘zlar va ularga xos ma’nolarning o‘ziga xos xususiyatlarini aniqlash; frazeologizmlarning so‘z turkumlari bilan o‘zaro munosabatlarini oydinlashtirish; ularning sintaktik rolini aniqlash; frazeologik birliklar tarkibida so‘zlarning yangi ma’nolari hosil bo‘lishini o‘rganish, frazeologik birliklarni ajratish, ularni o‘rganish, tasniflash va lug‘atlarda tavsiflash metodlarini ishlab chiqadi[1]. Uslubiyatga oid ilmiy tadqiqotlarda til birliklarining funksional-uslubiy bo‘yog‘i o‘sha til egalari tomonidan his qilinadi, deb ta‘kidlanadi. Bu fikr ko‘proq so‘zlar va sintaktik qurilmalarga nisbatan to‘g‘ri bo‘lishi mumkin. Frazeologiya sohasida esa funksional-uslubiy bo‘yoqni subyektiv, individual tarzda his qilish jarayoni ko‘proq kuzatiladi, chunki akademik D.I.Shmelev ta‘kidlab o‘tganidek, frazeologiklarning uslubiy xoslanishini aniqlash shunchalik murakkabki, “ko‘p hollarda yagona, bir xil talqinga erishish qiyin. Hatto tajribali leksikograf olimlar ham ayrim frazeologik birliklarni stilistik jihatdan turlicha tasnif qilmoqdalar. Masalan xalq dostonlarida ***“xudo”*** so‘zi forscha-tojikcha bo‘lib, ***“diniy tushunchaga ko‘ra, olamni yaratgan va uni boshqaruvchi oliy zot”*** ma‘nosini bildiradi hamda ana shu diniy tushunchani ifodalovchi so‘z ishtirok etgan iboralar ko‘pincha so‘zlashuv nutqi uslubiga xoslangan, ayrimlari esa eskilik bo‘yog‘iga egaligi hamda aqidaviy qarashlar bilan farqlanadi. ***“Xudo berdi”, “xudo bilsin”, “xudo ko‘rsatmasin”, “xudo ko‘tarsin”, “xudo olsin”, “xudo urgan”, “xudo urdi ketdi”, “xudo haqqi”, “xo‘sh xudo, yo ber xudo”, «xudoga soldim”, “xudoga topshirdim”, “xudoga shukur”, «yodingni xudoga ayt”*** kabi iboralar shular jumlasidandir.Xuddi shuningdek, o‘zbek tilining o‘z qatlamiga mansub ***“ko‘rpa”*** so‘zi doirasida hosil bo‘lgan ***“ko‘rpa ko‘tardi”, “ko‘rpaga qarab oyoq uzatmoq”, “bir ko‘rpada katta bo‘lmoq”, “ko‘rpa-yostiqni ko‘tarmoq”, “burgaga achchiq qilib ko‘rguni kuydirmoq”*** singari iboralar ham o‘z navbatida so‘zlashuv uslubiga xoslangan bo‘ladi. Lekin kuzatishlar shundan dalolat beradiki, Xalq dostonlari tiliga oid bo’lgan iboralarning ko’pchligi so’zlashuv uslubiga xos bo’lib, bu frazeologik birliklar tayanch so‘zlarning ibora uslubiy xoslanishiga ta‘sirini bo‘rtirish ham to‘g‘ri emas. Masalan, *“payini qirqmoq”* iborasining kitobiy uslubga xosligini etimologik mezon ko‘rsatib turibdi, chunki bu ibora kishining anatomik-fiziologik holati bilan bog‘liq tushunchani bildiruvchi erkin birikmani ko‘chma ma‘noda qo‘llash, metaforizatsiyalash asosida hosil bo‘lgan. Uning kitobiyligini miqdoriy mezon ham tasdiqlaydi: ***“Dushmanning payini qirqaylik” “Ochko’z devlarning payini qirqish maqsadida Go’ro’glibek ularga tomon ot yugurtiraverdi[2].*** Umuman olganda iboralarning qo‘llaninlsh uslublari so‘zlashuv uslubining o‘zig xos xususiyatlaridan shakillangan bo‘lib so‘zlovchi va tinglovchi o‘rtasidagi dialogik munosabat doirasida yuzaga keladi, shuningdek nutqning, fikrning jozibadorligini ta‘minlaydi. Xalq dostonlari tilidagi frazeologik birliklarni tahlil qilishda frazemalarning uslubiy ja-

[1] Lidjiyeva A.S. Semantika somatizmov v sostave frazeologizmov (na materiale kalmыskogo yazыka i yazыka oyratov Kitaya): Diss... kand. filol. nauk. – Elista, 2021. – S. 13–14. Yana qarang: Shakirova N. Frazeologizm-tilshunoslikning muhim bir bo‘limi // Talqin va tadqiqotlar respublika ilmiy-uslubiy jurnali, №5, 2022. -153-156 B. https://doi.org/10.5281/zenodo.7264501

[2] Aytuvchi – Poyonov A., yozib oluvchi – J.Eshonqul. Xonoyim pari. – Toshkent, 2022. – 518 b.

rayoni, frazeologik birliklarning uzual va okkozional xususiyatlari borasida tilshunos olimlarning fikrlariga alohida to‘xtalish zarur. Umuman olganda frazeologizmlarning uzzual uslubiy vazifalari deyilganda nimalar tushunilinadi. Frazemalarning **uzual uslubiy vazifalari** deyilganda, ularning **doimiy, umumiy va barqaror** holda matnda bajaradigan vazifalari tushuniladi.Ya‘ni, har qanday nutqda qo‘llanganida frazeologik birliklar o‘zining tabiiy, kategoriyaviy xususiyatlariga mos ravishda ma‘lum uslubiy yukni bajaradi. Bu vazifalar **maxsus badiiylik yoki kontekst ta‘sirisiz**, ularning o‘ziga xosligidan kelib chiqadi. Umuman olganda xalq dostonlarida qo’llanilgan frazemalar obrazlilik yaratish, emotsionallikni ifodalash, ekspressivlik berish, milliy koloritni saqlash kabi jihatlari o‘zbek xalqining ijtimoiy, iqtisodiy, madaniy va maishiy hayotini ko‘rsatib berish, toponomika, o‘simliklar dunyosi, hayvonlar dunyosi, o‘zbek xalqiga xos xarakter, xislatlarning ifodalanishida, urf-odat va marosimlarning mavjudligida hamda adabiy badiiy tilda aks etadi.

Shuni alohida ta’kidlash lozimki, tilshunoslikning zamonaviy rivojlanish bosqichida xalq dostonlari tilidagi frazeologizmlarning milliy-madaniy xususiyatlarini o‘rganish maqsadga muvofiq.

Rezyume. Ushbu maqolada xalq dostonlari tilidagi frazeologik birliklarning uslubiy tavsifi, emotsionallik, ekspressivlik va obrazlilik jihatlari, uzual va okkozional xususiyatlari. Frazemalarning ekpressev baho xarakteristikasi. Frazemalarning so‘zga ekvivalentlik nazariyasi. Frazeologik birliklarning nominativ va konnatativ xarakterdagi xususiyatlari tadqiq etilgan.

Resume. This article examines the stylistic characteristics of phraseological units in the language of folk epics, including their emotionality, expressiveness, and imagery, as well as their conventional and occasional features. The study also addresses the expressive and evaluative properties of phraseology, the theory of verbal equivalence in phraseology, and the nominative and connotative features of phraseological units.

Резюме. В данной статье рассматриваются стилистические характеристики фразеологических единиц в языке народных эпосов, их эмоциональность, выразительность и образность, обычные и случайные особенности. Выразительные оценочные характеристики фразеологии. Теория словесной эквивалентности фразеологии. Номинативные и коннотативные особенности фразеологических единиц.